

SZIKLAI ISTVÁN–SZIKRA DOROTTYA

A Strukturális Alapok forrásainak felhasználási lehetőségei a társadalmi befogadási stratégia végrehajtásában

Bevezetés

Tanulmányunkban¹ két olyan területet ölelünk fel, amely a mai magyar szociálpolitika számára kihívást és lehetőséget jelent. Az Európai Unióhoz való csatlakozás egyik legkézzelfoghatóbb eredménye a *Strukturális Alapok* támogatási lehetőségeinek igénybevehetősége. Magyarország a Nemzeti Fejlesztési Tervben (NFT) meghatározta azokat a fejlesztéspolitikai célokat és prioritásokat, amelyek megvalósításához 2004–2006 között a Strukturális Alapok forrásaira számít.

Egy másik, szintén a csatlakozáshoz köthető, kulcsfontosságú dokumentum a *Közös Memorandum a Társadalmi Befogadásról*. Az Európai Unió a csatlakozó országokkal együttműködést kezdeményezett a társadalmi kirekesztés elleni közös küzdelem érdekében. A memorandumot az EU Bizottság és a Magyar Kormány közösen készítette. Meghatározzák benne az ország gazdasági és szociális helyzetét, majd a kulcsfontosságú rövid és hosszú távú kihívásokat. Leírják azokat a fő szakmapolitikai intézkedéseket, valamint az intézményrendszert, amely a szegénység és társadalmi kirekesztés elleni küzdelmet szolgálják. Külön rész vonatkozik a nemek közötti egyenlőségre, a mutatókra, statisztikai adatfelvételekre, valamint a Strukturális Alapok támogatására, kiemelten az ESZA (Európai Szociális Alap) társadalmi befogadást előmozdító intézkedéseire. A dokumentum konklúziójában kiemeli a legfontosabb szakmapolitikai intézkedéseket, valamint azt, hogy a kormányzat milyen főbb elképzelések mentén kívánja a közeljövőben kezelni az előző részekben leírtakat.

Elemzésünkben először bemutatjuk a befogadási stratégia rövid, összegzett történetét, s Magyarország bekapcsolódását az EU-s folyamatba. Ezt követően a *magyar társadalmi befogadási stratégiát* ismertetjük, kiemelve azokat a kulcsfontosságú, szakmapolitikai célkitűzéseket, eszközöket, amelyek révén a Magyar Kormány és az EU Bizottság küzdeni kíván a szegénység és társadalmi kirekesztés ellen Magyarországon.

A *Strukturális Alapok* tömör, átfogó ismertetése után a *magyar NFT*, valamint a megvalósításáról szóló *Operatív Programok* (OP) összegzésére térünk át. Az NFT és az OP-k bemutatásakor azokra a területekre fordítjuk a figyelmünket, amelyek a társadalmi befogadás szempontjából meg-

¹ A tanulmány a TÁRKI kordinálásban a Nemzeti Fejlesztési Hivatal és az Integrációs és Fejlesztéspolitikai Munkacsoport Humán Erőforrás Albizottsága megrendelésére (KÉ 6632/2003) készült 2004 márciusában.

határozóak. A konkrét intézkedések esetében figyelembe vesszük a kifejezetten a társadalmi befogadást szolgáló intézkedések mellett azokat is, amelyek (erősebben vagy gyengébben, de) érintik a befogadás stratégiáját.

A tanulmány második felében kerül sor a társadalmi befogadás érdekében megvalósult és jelenleg is folyamatban lévő, a Strukturális Alapokból finanszírozott *projektek* ismertetésére. Külön részben foglalkozunk a külföldi példák ismertetésével és az eddigi magyar tapasztalatokkal.

Tanulmányunk záró fejezetében összegezzük a társadalmi befogadási stratégiáról, az NFT-ről és annak programjairól, valamint a Strukturális Alapokból finanszírozott projektekről leírtakat.

A Strukturális Alapok támogatási lehetőségei

Az Európai Unió strukturális és kohéziós politikája a négy Strukturális Alapon és az ezektől függetlenül működő Kohéziós Alapon keresztül valósul meg. Az EU Strukturális Alapjai:

1. Az *Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA)* (European Regional Development Fund – ERDF), amelynek fő célja a regionális hátrányok csökkentése, a főbb területi egyenlőtlenségek kiegyensúlyozása.

2. Az *Európai Szociális Alap (ESZA)* (European Social Fund – ESF), amelynek támogatásai elsősorban az egyének foglalkoztathatóságának javítására összpontosulnak, de a munkaerőpiac jobb működését biztosító rendszerek és struktúrák fejlesztésére is felhasználhatók, összhangban az EU Foglalkoztatási Stratégiájával és a nemzeti foglalkoztatási akciótervekkel.

3. Az *Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap (EMOGA)* (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund – EAGGF).

4. A *Halászati Orientációs Pénzügyi Eszköz (HOPE)* (Financial Instrument for Fisheries Guidance – FIFG), amely a mezőgazdasági és a halászati struktúrák fejlesztését célozza.

1. táblázat A Strukturális Alapok céljai és 2000–2006 között rendelkezésre álló forrásai

Strukturális Alapok	195 Mrd euró	Célja
ERFA Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERDF)	46,9%	Régiós különbségek és hátrányok csökkentése, elmaradt régiók gazdasági és társadalmi átalakulásának elősegítése.
ESZA Európai Szociális Alap (ESF)	33,5%	Foglalkoztathatóság javítása, vállalkozói készségek, esélyegyenlőség támogatása, humán erőforrásokba történő beruházások.
EMOGA Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap Orientációs része (EAGGF)	17,4%	Mezőgazdasági versenyképesség javítása, vidék népességmegtartó erejének támogatása, természetes környezet, vidék kulturális örökségének megóvása és javítása...

Strukturális Alapok	195 Mrd euró	Célja
HOPE Halászati Orientációs Pénzügyi Eszköz (FIFG)	2,2%	Halászat és természeti erőforrások egyensúlyának biztosítása. Modernizálás stb.

Forrás: ESZCSM (www.strapi.eszscsm.hu), illetve Oross (2003)

A Strukturális Alapok közül kettőre részletesebben is érdemes kitérni, mivel azok a csatlakozást követően a szociális ágazat fejlesztésében is jelentős szerepet tölthetnek be. Ezek az Európai Szociális Alap (ESZA) és az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA).

Az Európai Szociális Alap (ESZA)

Az ESZA alapvetően a foglalkoztatás támogatására és az emberi erőforrások fejlesztésére fókuszál. Tevékenysége öt területre terjed ki:

- Aktív munkaerő-piaci politikák fejlesztése (ezen belül a munkanélküliség és a tartós munkanélküliség leküzdése, megelőzése; a tartós munkanélküliek munkaerő-piaci reintegrációjának megkönnyítése; a fiatalok és a munkaerőpiacról átmenetileg kivonult, de visszatérő személyek munkába való beilleszkedésének támogatása.

- A munkaerőpiacra való visszatérés egyenlő esélyeinek támogatása, különös tekintettel a társadalmi kirekesztődés veszélyében élő személyekre, csoportokra (mint pl. fogyatékkal élők, etnikai kisebbségek, hajléktalan emberek stb.).

- Az élethosszig tartó tanulás politikájának részeként a szakképzés, oktatás, tanácsadás fejlesztése annak érdekében, hogy a munkaerőpiacra való jutás és ottmaradás feltételei javuljanak.

- A szakmailag jól képzett, gyakorlott és alkalmazkodóképes munkaerő, valamint a munkaszervezetek innovációs és alkalmazkodóképességének támogatása, vállalkozási készségek és a munkahelyteremtést elősegítő feltételek kialakítása. Továbbá a kutatás és technológia terén az ismeretek és a humán erőforrások erősítése.

- A nők munkaerő-piaci részvételét javító intézkedések.

Ezen az öt területen belül az alapnak három, igen fontos célkitűzést is figyelembe kell vennie. Ezek: a helyi foglalkoztatási kezdeményezések támogatása, az információs társadalomból származó előnyök és lehetőségek biztosítása mindenki számára, valamint a férfiak és nők esélyegyenlőségének minden területen való érvényesítése.

A fentebb összefoglalt területeken az ESZA által támogatott tevékenységek három nagy csoportot képeznek: a személyeknek nyújtott támogatások; a struktúrákat, rendszereket formáló, valamint az ezeket kiegészítő intézkedések támogatása.

2. táblázat Az Európai Szociális Alap tevékenységeinek csoportosítása

Humán erőforrások fejlesztése	Struktúrák, rendszerek	Kísérő intézkedések támogatása
a) oktatás, szakképzés (pl. tanoncképzés, alapismereti előképzés, foglalkoztatási rehabilitáció, foglalkoztathatóságot javító intézkedések, tanácsadás, pályorientáció, folyamatos továbbképzés is)	a) szakképzés, oktatás fejlesztése	a) kedvezményezetteknek biztosított szolgáltatások támogatása (pl. szociális jellegű ellátások és szolgáltatások)
b) foglalkoztatási támogatások és önfoglalkoztatók támogatása	b) munkaerő-piaci szolgáltatások korszerűsítése	b) munkaerő-piaci integráció érdekében alkalmazott egyénre szabott módszerek, az egyéni bánásmód elterjesztéséhez nyújtott támogatás
c) a tudomány, a kutatás és technológiai fejlesztés területén posztgraduális képzések, kutatóhelyek, vállalatvezetők, műszaki személyzet képzése	c) a munka világa és az oktatás-szakképzés intézményei közötti kapcsolatok fejlesztése	c) a közvélemény figyelmének felkeltése, tudatosítása, tájékoztatása és a nyilvánosság biztosítása
d) a foglalkoztatás új lehetőségeinek fejlesztése (ideértve a szociális szférát is)	d) a munka világában és a foglalkoztatás terén várható változások előrejelzésére szolgáló rendszerek kifejlesztése	

Forrás: ESZCSM (www.strapi.eszcsm.hu), illetve Oross (2003)

Az ESZA-t szabályozó rendeletben nincs közvetlen utalás a szociális szolgáltatásokra. Ugyanakkor a 2000–2006-os időszakra szóló irányvonalakat rögzítő Bizottsági Közlemény kimondja, hogy különleges figyelmet kell fordítani a fogyatékkal élők, az etnikai kisebbségek és más hátrányos helyzetű csoportok igényeire, valamint a megfelelő preventív és aktív intézkedések kidolgozására munkaerő-piaci integrációjuk érdekében.

Tekintettel arra, hogy az ESZA harmadik célkitűzése a képzés, az oktatás és a tanácsadás javítása, ebben az összefüggésben a szociális szektorban, illetve a szociális rehabilitáció területén dolgozó szakemberek is részesülhetnek ESZA-támogatásban, annak érdekében, hogy szaktudásukat bővítsék, ezáltal könnyebben integrálódjanak a munka világába, és magasabb színvonalú szolgáltatásokat nyújtsanak. Folyamatos képzésük hozzájárul az ágazat modernizációjához is.

Elvben az (általános) egészségügyi, szociális, jóléti vagy ezekkel összefüggő egyéb gondozási-szolgáltatási rendszerek fejlesztését szolgáló intézkedéseket az ESZA nem támogatja pusztán ilyenén voltuk miatt. E területek egyes tevékenységei azonban annyiban mégis jogosultak lehetnek támogatásra, amennyiben olyan intézkedések szerves részét képezik, amelyek közvetlenül hozzájárulnak a munkanélküliség kezeléséhez, a munkaerőpiacra jutás egyenlőbb esélyeit növelő oktatási és képzési programokhoz, vagy a humán erőforrások fejlesztéséhez. A szociális ágazat

szempontjából külön is fel kell hívni a figyelmet egyrészt a foglalkoztatást, foglalkoztathatóságot segítő, a foglalkoztatási rehabilitációt szolgáló megoldásokra (különösen a társadalmi kirekesztődés elleni küzdelemmel összefüggésben, a hátrányos helyzetű csoportok munkaerő-piaci integrációja kapcsán), másrészt a különféle foglalkoztatási vagy képzési intézkedésekhez kapcsolódó, ezeket kiegészítő (kísérő) szolgáltatásokra, személyre szabott segítségnyújtásra.

A kísérő intézkedések esetében a „kísérő intézkedés” fogalmat szerint kell értenünk. A támogathatóság szempontjából ezeknek az intézkedéseknek kapcsolódniuk kell olyan foglalkoztatási, képzési elemekhez, amelyeket az ESZA közvetlenül is támogat. Vagyis csak valamely foglalkoztatási, oktatási program megvalósítását segítő, azt kísérő tevékenységként támogathatók, pusztán önmagukban nem.

A kísérő intézkedések esetében központi szerepet játszanak a gondoskodásra szoruló eltartottak (idős emberek, gyermekek, beteg vagy fogyatékkal élő hozzátartozók) ellátásához nyújtott szolgáltatások, eszközök, amelyek növelik a különféle oktatási, illetve foglalkoztatást segítő tevékenységekben részt vevők esélyeit, lehetőségeit. Gondolhatunk itt olyan, a szociális és gyermekvédelmi törvényekben alapellátásként meghatározott személyes gondoskodást nyújtó ellátási formákra, mint pl. a házi segítségnyújtás, otthon ápolás-gondozás, gyermekek napközbeni ellátásai. Ezek fejlesztése egyrészt nagyban hozzájárul pl. a család és a munkahely összeegyeztetéséhez, ezen keresztül a nők munkaerő-piaci részvételének segítéséhez; másrészt foglalkoztatási lehetőséget is kínál, sok esetben éppen a munkaerőpiacra való visszakerülés szempontjából hátrányosabb helyzetű csoportoknak, pl. gyedről, gyesről visszatérő vagy 45 év feletti munkanélküli nőknek.

Az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA)

Az ERFA közreműködik olyan beruházások finanszírozásában, amelyek fenntartható munkahelyeket hoznak létre és óvnak meg; olyan infrastrukturális beruházások támogatásában, amelyek pl. növelik a gazdaság potenciálját, hozzájárulnak transzeurópai (közlekedési) hálózatok kialakításához a közlekedés, a telekommunikáció és az energiaszektor területén, illetve munkahelyteremtő gazdasági beruházások. Támogatja azonban a helyi fejlesztéseket és foglalkoztatási kezdeményezéseket is. A fejletlenebb régiókban, országokban ez az alap szintén közreműködik az oktatási és egészségügyi beruházások finanszírozásában.

Többek között az alábbi tevékenységekhez járul hozzá:

- ösztönző környezet kialakítása különösen cégek, elsősorban a kis- és középvállalkozók versenyképességének növelésére és fenntartható beruházásaik gyarapítására;
- kutatás és technológiafejlesztés;
- információs társadalom fejlesztése;
- turizmus és kulturális beruházások fejlesztése, kulturális és nemzeti örökség védelme, feltéve, ha azok fenntartható munkahelyeket hoznak létre;

- a környezet védelme és fejlesztése;
- a foglalkoztatás területén a nők és férfiak közötti esélyegyenlőség megteremtése elsősorban a cégek alapítása és az infrastruktúra vagy a szolgáltatások kialakítása során, amelyek lehetővé teszik a családi és munkahelyi élet összeegyeztethetőségét;
- transznacionális, határon átnyúló és régiók közötti kooperáció.

Az Európai Unió Tanácsa meghatározza azokat a célkitűzéseket, amelyekre az adott időszakban (kölségvetési periódusban) a strukturális alapok forrásai fordíthatók. Az Európai Unió hétéves költségvetési periódusokban tervez. Az a periódus, amelyhez Magyarország is csatlakozik a belépését követően, a 2000–2006 közötti időszakot fogja át. Vagyis a jelenlegi programozási periódus két és fél éves szakaszára csatlakozunk rá.

Várhatóan ez év végén, jövő év elején indul a 2007–2013-as költségvetési periódusra irányuló tervezés, amelyben már teljes jogú EU-tagállamként veszünk részt. Ezt készíti elő a Magyar Kormány decemberi határozata értelmében egy hamarosan elinduló tervezési munka, amelynek végeredménye Magyarország Átfogó Fejlesztési Terve lesz: egy olyan stratégiai dokumentum, amely – szemben a Nemzeti Fejlesztési Tervvel, amiről a későbbiekben lesz szó – nem csupán a strukturális alapokból társfinanszírozható fejlesztési elképzeléseket tartalmazza, hanem ennél lényegesen szélesebb területekre kiterjedő, átfogó tervet ír le.

A Nemzeti Fejlesztési Terv

Magyarország Európai Uniói tagságának egyik legkézzelfoghatóbb eredményeként 2004–2006 között jogosulttá válik mintegy 1100–1600 Mrd forintnyi, az EU Strukturális Alapjaiból és Kohéziós Alapjából származó fejlesztési forrás felhasználására.

A Strukturális Alapok általános szabályozásáról szóló Európai Uniói jogszabályok értelmében a kevésbé fejlett régióknak, illetve tagállamoknak (ahol a GDP nem éri el a Közösség átlagának 75 százalékát) – így Magyarországnak is – *Nemzeti Fejlesztési Terv* (NFT) keretében ki kell dolgozniuk és az Európai Bizottság elé kell terjeszteniük fejlesztési célkitűzéseiket és prioritásaikat ahhoz, hogy igénybe vehessék a Strukturális Alapok támogatásait. A Nemzeti Fejlesztési Terv elkészítéséért a Magyar Kormány a felelős.

A Nemzeti Fejlesztési Terv (NFT) stratégiai tárgyalási alapidokumentum, amely tartalmazza az ország helyzetelemzését, a korábbi időszak EU által támogatott fejlesztései eredményességének értékelését, a fejlesztési stratégiát, a stratégia megvalósításának tervezett eszközeit, a végrehajtás intézményrendszerének leírását, valamint az ún. ex-ante (a terv szakértők általi előzetes) értékelést, a partnerség igazolását és a pénzügyi ráfordításokat.

Az NFT készítésének fő felelőse a Miniszterelnöki Hivatal. Az NFT stratégiája öt operatív program keretében valósul meg:

- Gazdasági Versenyképesség Operatív Program

- Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program
- Környezetvédelmi és Infrastruktúra Operatív Program
- Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program
- Regionális Fejlesztési Operatív Program

A társadalmi kirekesztés és szegénység elleni stratégia Strukturális Alapokból társfinanszírozásra számító fejlesztési elképzeléseit legnagyobb mértékben a Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program (HEF OP) tartalmazza, amelynek munkálatait a Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium fogja össze az Oktatási és az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztériumok közreműködésével. A Regionális Fejlesztési Operatív Program több intézkedése szintén ezen stratégia megvalósulását segíti, segítheti elő.

Az Operatív Programok

A Humánerőforrás-fejlesztési OP kapcsolódása

A Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program (HEF OP) az, amely a Nemzeti Fejlesztési Terv (NFT) keretében a foglalkoztatáspolitikai, szociálpolitikai, oktatáspolitikai területén valósít meg fejlesztéseket az Európai Unió Strukturális Alapjainak, elsősorban az Európai Szociális Alap (ESZA) és az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA), támogatásával.

A *Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program* célja a foglalkoztatás szintjének emelése, a munkanélküliség csökkentése. Különös figyelmet fordít a hátrányos helyzetű csoportok munkaerőpiacra való belépésének segítésére, s ezzel társadalmi kirekesztésük mérséklésére. Az Operatív Program támogatja továbbá a munkaerőpiac kínálati oldalának fejlesztését az iskolarendszeren belüli és kívüli képzéssel, az alkalmazkodóképesség és a vállalkozói készségek erősítésével, illetve a munkaerőpiaci szolgáltatások korszerűsítésével. A képzés, oktatás, illetve a munkaerőpiaci szolgáltatások infrastrukturális alapjainak erősítése kiemelt beavatkozási terület.

A Humánerőforrás-fejlesztési OP átfogó céljai:

- A foglalkoztatási szint emelése;
- A munkaerő versenyképességének javítása;
- A társadalmi beilleszkedés elősegítése.

E három átfogó cél közül a 3. „A társadalmi beilleszkedés elősegítése” az, amelyben legerőteljesebb a szegénység és társadalmi kirekesztés elleni küzdelem célkitűzéseinek megjelenése. „A leghátrányosabb helyzetű embereknek – elsősorban a romáknak és a fogyatékkal élőknek – a képzési és foglalkoztatási lehetőségekhez való hozzájutásának segítése szükséges a foglalkoztatás további növeléséhez. A hátrányos helyzetű csoportok foglalkoztathatóságának javítása integrált megközelítésre épülő, célzott intézkedéseket kíván. Ahhoz, hogy mindenkinek esélye legyen a munkaerőpiacon való részvételre, a foglalkoztatás, az oktatás és képzés,

MAGYAR UNIÓS TANULMÁNYOK

valamint a szociális szolgáltatások területén egyaránt erőfeszítéseket kell tenni a kirekesztés megelőzésére” – fogalmazza meg a HEF OP.

A célok megvalósítására szolgálnak a különféle fejlesztési területek (prioritások) és az intézkedések. A prioritások (lásd a táblázatot) közül három az ESZA által támogatott, egy pedig az ERFA által. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy az ESZA támogatására az ERFA a beruházásokat (épületek átalakítását, építését stb.) finanszírozza.

3. táblázat A HEF OP-ban kijelölt fejlesztési területek (prioritások)

ESZA-típusú	ERFA-típusú
1. Aktív munkaerő-piaci politikák támogatása	
	2. Társadalmi kirekesztés elleni küzdelem a munkaerőpiacra történő belépés segítségével
	4. Oktatási, szociális és egészségügyi infrastruktúra fejlesztése
3. Az élethosszig tartó tanulás és az alkalmazkodóképesség fejlesztése	

Forrás: ESZCSM (www.strapi.eszcsm.hu), illetve Oross (2003)

A társadalmi befogadás erősítésére tervezett intézkedések a 2. prioritásban találhatóak. Alapvető, közös cél a hátrányos helyzetű csoportok foglalkoztatottságának bővítése, foglalkoztathatósági esélyeik növelése.

A társadalmi kirekesztés elleni küzdelem a munkaerőpiacra való belépés segítségével prioritás, amelynek egyik legfontosabb eszközeként az *oktatási rendszer integrációs kapacitásának megerősítését és a munkaerő-piaci részvétel elősegítését* nevesíti. Emellett a kirekesztés és a szegénység elleni küzdelem magába foglalja a *forrásokhoz, jogokhoz, javakhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítását*, a kirekesztés kockázatainak elkerülését, a legelesettebbek segítségét, minden érintett bevonását ezekbe a folyamatokba, valamint a *társadalmi kirekesztődés jobb megértését szolgáló tevékenységek támogatását*. A társadalom leghátrányosabb helyzetű csoportjai – *különösen a roma népesség, a hátrányos helyzetű térségekben élők és a fogyatékkal élők* – számára mind az *oktatásban, mind a munkaerő-piaci és szociális szolgáltatások hozzáférhetősége* tekintetében biztosítani kell az egyenlőséget. E társadalmi csoportok helyzetének, életminőségének tartós javítását az *oktatással, képzéssel és a reintegrációt segítő szolgáltatásokkal megalapozott munkaerő-piaci részvétel* biztosíthatja.

Az e prioritás alá sorolt három intézkedés célja a társadalmi kohézió, a beilleszkedés elősegítése a tanulási nehézségekkel küzdő fiatalok oktatásának támogatásával, a család és a munkahely összeegyeztetését segítő ellátások fejlesztésével, a hátrányos helyzetű csoportok – *iskolázatlanok, szakképtelenek, fogyatékkal élők, roma kisebbséghez tartozók, veszélyeztetett gyermekek és fiatalok, hajléktalan emberek, hátrányos helyzetű térségekben élők* – részére célzott foglalkoztatási, szociális, közösségfejlesztő és a társadalmi szolidaritást erősítő programok biztosítá-

sával, a társadalmi kirekesztés folyamatainak jobb megértésével és megelőzésével.

A három intézkedés neve, céljai:

HEF OP 2.1 Hátrányos helyzetű tanulók esélyegyenlőségének biztosítása

Az intézkedés célja, hogy segítse a hátrányos helyzetű tanulók oktatásban való részvételét, továbbtanulását, és ezáltal javítsa esélyüket a munkaerő-piaci és társadalmi beilleszkedésre. Az intézkedés kiemelt célcsoportját jelentik a roma, valamint a fogyatékkal élő tanulók.

A fenti célok elérése érdekében a hátrányos helyzetű, elsősorban a roma és a sajátos nevelési igényű tanulók oktatásában érintett szakemberek képzése és az integrációs oktatással kapcsolatos tantervek és módszertanok kifejlesztése központi program keretében a Közoktatás-fejlesztési Kht. felügyelete alatt valósul meg. A program második komponense keretében pályázni lehet intézményi együttnevelést célzó oktatási formák kialakítására és bevezetésére.

HEF OP 2.2 Társadalmi befogadás elősegítése a szociális területen dolgozó szakemberek képzésével

Fontos, hogy a szakemberek az ügyfeleknek és ellátottaknak ne csak az elsődleges szükségleteit lássák el, hanem készítsék fel, tegyék képessé, támogassák őket a munkaerő-piaci és képzési beilleszkedésre, részvételre. Ezáltal a szociális terület a korábbiaknál jobban illeszkedik a foglalkoztatás- és képzési politikához, mert a segítő munkához hozzákapcsolja a foglalkoztatási esélyek növeléséhez szükséges tudásokat is.

Az intézkedés keretében a hátrányos helyzetű csoportok társadalmi befogadását támogató szolgáltatások hatékonyságának növelése a szociális területen és a bűnmegelőzésben tevékenykedő szakemberek és önkéntesek képzésével valósul meg.

HEF OP 2.3 Hátrányos helyzetű emberek, köztük romák foglalkoztatásának elősegítése

Az intézkedés célja, hogy esélyt teremtsen a hátrányos helyzetű csoportok (pl. szakképzetlenek, romák, szenvedélybetegek, fogyatékkal élők stb.) munkaerő-piaci és társadalmi beilleszkedésére. A munkaerő-piaci helyzet tekintetében a magyar társadalom leghátrányosabb helyzetű csoportját a roma népesség jelenti, ezért az intézkedés egyik fontos célja a romák foglalkoztathatóságának javítása.

A fenti célok kapcsán pályázni lehet célcsoport-orientált tevékenységekre (pl. oktatásba való visszailleszkedés elősegítése, képzések, tananyagok kidolgozása, munkatapasztalat megszerzésének támogatása, alternatív munkamódszerek bevezetése a fogyatékkal élők elősegítésére). Támogatásban részesül továbbá a szakmai segítségnyújtás jellegű tevékenységek sora (hálózatfejlesztés, helyi partnerség kialakítása, a projektet megvalósítók képzése).

A 2. prioritás mellett, amely az Európai Szociális Alap által társfinanszírozott, a 4. az infrastrukturális fejlesztéseket tartalmazó prioritás, melyet az Európai Regionális Fejlesztési Alap támogat. Az itt nevesített 2.

intézkedés szól a „társadalmi befogadást támogató” szolgáltatások infrastruktúrális fejlesztéséről.

HEF OP 4.2 A társadalmi befogadást támogató szolgáltatások infrastruktúrális fejlesztése

Az intézkedés egyik célja a már működő bölcsődék bővítése rugalmas szolgáltatásokkal (gyermekfelügyelet, játszócsoport, családi napközi), amelyek jobban alkalmazkodnak a családok – elsősorban a munkaerő-piacra visszatérni szándékozó nők – szükségleteihez. Emellett a hajléktalanok és fogyatékossgal élők napközbeni ellátásának kiépítését is célul tűzi ki az intézkedés. A fejlesztések hatékonyságát fokozhatja, ha a beruházások a munkaerő-piaci rehabilitációt támogató programokkal kapcsolhatók össze.

E célok kapcsán pályázni lehet a család és munkahely összeegyeztettségét elősegítő, rugalmas bölcsődei szolgáltatások infrastruktúrájának kialakítására, és a hajléktalanok és fogyatékkal élők napközbeni ellátási formáinak kialakítására. Az intézkedés keretében mód nyílik épületek, helyiségek létesítésére, felújítására, vásárlására, átalakítására, fejlesztésére, bővítésére, felszerelésére és akadálymentesítésére.

A Regionális Fejlesztési Operatív Program kapcsolódása

A HEF OP mellett megemlítendő a Regionális Fejlesztési Operatív Program (R OP) is. Ennek keretén belül szintén lehetőség nyílik 2004-től az ESZA- és az ERFA-támogatások igénybevételére a szociális, valamint a foglalkoztatáspolitikai területén.

A *Regionális Operatív Program* célja a régiók fejlesztése. Ennek részterületei: a gazdasági környezet javítása, a turizmus támogatása és egyes infrastruktúrális fejlesztések révén az integrált térség- és településfejlesztés, a régiók emberi erőforrásainak és tudásállományának javítása, és a környezetgazdálkodás fejlesztése.

A R OP intézkedései közül áttételesen több érinti, érintheti a társadalmi kirekesztés elleni küzdelmet. Közvetlen módon azonban egy intézkedés található ebben az OP-ban, amely kifejezetten a hátrányos helyzetű emberek munkaerő-piaci beilleszkedését nevesítette céljaként:

R OP 3.2 A hátrányos helyzetű csoportok foglalkoztatásának elősegítése

Az intézkedés célja, hogy a nonprofit szektor a közösség számára fontos, piaci alapon meg nem valósuló tevékenységek kezdeményezésével munkalehetőséget biztosítson a tartósan állás nélkül maradtak számára. Emellett fontos cél a foglalkoztatást elősegítő helyi fejlesztések összehangolása, helyi foglalkoztatási stratégiák kialakítása.

Közös Memorandum a Társadalmi Befogadásról

A 2000 márciusában megtartott *Lisszaboni Európai Tanácsi Ülésen* az EU azt a stratégiai célt tűzte ki maga elé a következő évtizedre, hogy a világ

legversenyképesebb és legdinamikusabb tudás-alapú társadalmává kíván válni, amely képes a fenntartható gazdasági növekedésre, több és jobb munkahely és erősebb társadalmi kohézió biztosítása mellett. Ennek érdekében a Tanács döntést hozott az uniós szintű társadalmi kirekesztődés ellenes stratégiáról, amit a nemzeti akciótervekből és az együttműködésen alapuló közösségi akciókból álló nyílt koordinációs mechanizmusra alapoznak (vagyis kötelező jogszabályokat nem vezetnek be a megfogalmazott célok elérése érdekében). A döntés értelmében a stratégiát konkretizáló célkitűzéseket később kívánták meghatározni.

A Lisszaboni Európai Tanácsi Ülést előkészítő európai bizottsági javaslat arról számolt be, hogy az EU tagországaiban a szegénységi küszöb alatt élők és a társadalmi kirekesztődéstől fenyegetettek száma elfogadhatatlanul magas. Ezért az EU célja, hogy csökkentse a szegénységi küszöb alatt élők arányát: 2000-ben a teljes népesség 18 százaléka élt a szegénységi küszöb alatt, ezt 2005-ig 15 százalékra, 2010-ig 10 százalékra kell csökkenteni, míg a szegénységben élő gyermekek számát a felére kell csökkenteni, ugyancsak 2010-ig.

A fenti célok megvalósítása érdekében az EU tagállamai által megfogalmazott *társadalmi kirekesztődés ellen felállított stratégia* a következő feladatokat foglalja magába:

- a társadalmi kirekesztődés jobb megértésének elősegítése folyamatos párbeszéd, információcsere és a legjobb gyakorlatok kölcsönös megismertetésének útján, közösen elfogadott mutatók alapján;
- a társadalmi kirekesztődés elleni küzdelem elvének középpontba állítása (*mainstreaming*) a tagállamok foglalkoztatási, oktatási és képzési, egészségügyi és lakáspolitikájában;
 - speciális célcsoportokra (pl. etnikai kisebbségek, gyermekek, idősek, fogyatékkal élők) irányuló akciók, amelyek közül az egyes tagállamok a helyzetüknek megfelelőeket választhatják ki.

A stratégia végrehajtásának eszköze a nemrégiben kialakított *nyílt koordinációs mechanizmus*, amely a következőkből áll:

- irányvmutatás az Unió számára, a célok végrehajtásának rövid-, közép- és hosszú távú ütemtervével együtt;
- mennyiségi és minőségi mutatók kialakítása a tagállamok és a vizsgált ágazatok igényeihez igazítva, a legjobb gyakorlatok összehasonlításának eszközeként;
- a kitűzött EU-s irányvonalak beépítése a nemzeti és regionális politikákba, a nemzeti és regionális különbségek figyelembevételével;
- kölcsönös tanulási folyamat formájában megszervezett rendszeres monitorozás, értékelés és áttekintés.

A társadalmi kirekesztődés jobb megértése, valamint a nemzeti akciótervek keretében szervezett politikai együttműködés és kölcsönös tanulási folyamat érdekében a közösségi program keretében az alábbi akciók hajthatók végre:

- a társadalmi kirekesztődés jellemzőinek, okainak, tendenciáinak elemzése, összehasonlító statisztikák gyűjtése, közös módszerek kidolgozása, tanulmányok készítése során;

- politikai együttműködés, információcsere, a legjobb gyakorlatok kölcsönös megismertetése (ennek keretében az Európai Bizottság jelentést készít a társadalmi kirekesztődésről, amelyben bemutatja a nemzeti akcióterveket, valamint a vonatkozó közösségi politikák és akciók állását²);
- párbeszéd előmozdítása a különböző érdekeltek bevonásával, európai szintű hálózatépítés támogatása a szegénység és társadalmi kirekesztődés elleni harcban részt vevő nem kormányzati szervek között.

A *Nizzai Európai Tanácsi Ülés* 2000 decemberében elfogadta a társadalmi kirekesztődés elleni küzdelem közös célkitűzéseit, majd felhívta a tagállamokat a 2001. július – 2003. június közti időszakra vonatkozó nemzeti akciótervük kidolgozására. Az akcióterveket a tagállamok 2001 júniusára készítették el, a következő *célkitűzések* alapján bemutatva szegénység és társadalmi kirekesztés ellenes intézkedéseiket:

1. Lehetővé kell tenni, hogy a foglalkoztatottság és a forrásokhoz, jogokhoz, javakhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés mindenki számára elérhető legyen.
2. Csökkenteni kell a társadalmi kirekesztődés kockázatát.
3. Segíteni kell a leheletesebbeket.
4. Minden érintettet mozgósítani kell a társadalmi kirekesztés megakadályozására.

A társadalmi kirekesztődés elleni küzdelem komplex jellegéből adódóan a tagállamoknak nemzeti akcióterveik elkészítése során a fenti célkitűzések mellett összhangban kell maradniuk az Európai Foglalkoztatási Stratégia keretein belül megállapított foglalkoztatáspolitikai irányvonalakkal. Ezek teljesítése segítséget nyújt a kirekesztődés elleni küzdelemben is. Ugyancsak fontos eleme a küzdelemnek a nemzeti társadalombiztosítási rendszerek, a tudásalapú társadalomba való bekapcsolódás elősegítése.

Ezekkel a folyamatokkal párhuzamosan az EU célul tűzte ki, hogy a tagjelölt országokkal is együttműködési folyamatot indít. A folyamat elsődleges célja volt az együttműködés megteremtése annak érdekében, hogy 2003. végére minden tagjelölt ország a Bizottság segítségével elkészítsen egy *Társadalmi Befogadással Kapcsolatos Közös Memorandumot (Joint Inclusion Memorandum – JIM)*. Ez a memorandum tartalmazza az adott ország vonatkozásában a társadalmi beilleszkedéssel kapcsolatos fő kihívásokat és tervezett szakmapolitikai intézkedéseket, az EU által felállított közös célkitűzések figyelembevételével.

A magyar társadalmi befogadási stratégia

Az Európai Unió Bizottsága és a Magyar Kormány 2003 végére közösen készítették el a társadalmi befogadással szülő közös memorandumot. Az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium civil koordinációért felelős politikai államtitkára, dr. Göncz Kinga kísérelve a következő-

² A 2001. évre vonatkozó jelentését október közepén tette közzé a Bizottság.

képpen fogalmaz: „Maga a Közös Memorandum-tervezet két alapvető feltételnek próbál megfelelni. Egyrészt igyekszik eleget tenni mindazon terjedelmi és tartalmi szempontoknak, amelyek valamennyi csatlakozó ország esetében egységesen kerültek kialakításra. Másrészt, ezeken a kereteken belül áttekinti a magyar kormányzat társadalmi kirekesztés elleni törekvéseit és az előrelépés azon főbb irányait, amely lépések megtételére a Kormány és a tárcák tervei, programjai szerint reális, vállalható lehetőség mutatkozik.” A dokumentum egy gazdasági és társadalmi helyzetleírással kezdődik, majd a kulcsfontosságú kihívásokra tér át. A negyedik fejezet a szegénység és társadalmi kirekesztés elleni küzdelem négy célkitűzésének megfelelően azt az eszközrendszert írja le, melynek segítségével a Magyar Kormány csökkenti a szegénységet, a társadalmi kirekesztést. Vélhetőleg erőteljesebben az EU elköteleződését, semmint a magyar fél valódi prioritásait tükrözi, hogy az ötödik rész a nemek közötti esélyegyenlőség és szegénység kapcsolatáról szól. A következő fejezet a statisztikai adatgyűjtésről, pontosabban az EU egy új adatgyűjtési rendszerének átvételéről ír. A hetedik fejezet az EU Strukturális Alapjainak e célra irányuló (tervezett) felhasználásáról szól, míg a záró (nyolcadik) fejezet az összefoglalást tartalmazza.

A Memorandum szövegének kidolgozásakor a csatlakozó országok számára elsősorban az EU Bizottság által egységesen kialakított terjedelmi, szerkezeti és tartalmi szempontok voltak mérvadóak. A dokumentum e keretek között törekszik a szegénység és a társadalmi kirekesztés terén jelentkező alapvető hazai kihívások, feladatok, főbb törekvések áttekintésére, összhangban az EU társadalmi kirekesztés elleni stratégiájával.

Nagyon fontos erénye a dokumentumnak, hogy egységes szerkezetben, egységes szempontok alapján írja le, s határozza meg azokat a jellemzőket, kihívásokat és szakmapolitikai elköteleződéseket, amelyek a szegénység és társadalmi kirekesztés vonatkozásában Magyarországon tapasztalhatók. A Magyar Kormány bátor és nagyon fontos vállalásokat fogalmazott meg, (a szociális szakma számára tudott) lényeges és alapvető állításokat, (ön)kritikát. A szociálpolitika és a foglalkoztatáspolitikai egymásrautaltságának hangsúlyozása, illetve annak igénye, hogy az eszközök működtetésével e két területen egymás hatását erősítsék, nagyon fontos, mindenképpen vállalható és vállalandó cél: nemcsak a (mindenkori) kormányzat, hanem a szociális szakma számára is.

Mindezek mellett van néhány olyan pont, amelyben kritikával illetjük a dokumentumot. Úgy gondoljuk, a Memorandum esetében nem egyértelmű, hogy ez egy olyan, általános (szakma)politikai célokat, elköteleződéseket tartalmazó dokumentum, amely inkább hasonlít egy kormányprogramhoz, csak részletesen (részletesebben) szól a szegénység és társadalmi kirekesztés elleni küzdelemről; vagy inkább egy olyan dokumentum, amely a tagállamok többségének nemzeti cselekvési terveit követve, részletesen kívánja tárgyalni, ütemezni a következő két év lépéseit.

A Memorandum nagyon sok szakterületet, részpolitikát ölel fel: megállapítások találhatók benne a foglalkoztatáspolitikát, oktatáspolitikát, egészségügyet, a nyugdíjrendszert, lakáspolitikát, igazságszolgáltatást, szociális segélyezést stb. érintően. A dokumentum olvasása során azon-

ban érzékelhetővé válik, hogy az e területek közötti együttműködés gyenge, erőtlen. Az egyes részeket (részpolicákat) vélhetően önállóan dolgozták ki, így – lényegében – ezek egymás mellé rendezése található a szövegben.

Lényegesnek tartjuk a Memorandumban azt az igazgatással szemben elhangzó (ön)kritikát, amely a célkitűzések, prioritások között az első két helyen az indirekt kormányzati magatartásformák fejlesztéséről, valamint a világosabb és egyértelmű feladat- és felelősségmegosztás rendjéről értekezik. Az ágazatközi együttműködés központi kormányzaton belüli (minisztériumközi) együttműködésének biztosítására létrejött a Társadalmi Kirekesztés Elleni Bizottság, ugyanakkor hiányzik maguknak a kirekesztetteknek (illetve érdekvédelmi szervezeteiknek) a közvetlen bevonása.

A kirekesztés elleni küzdelem magyar stratégiája a szolgáltatások erősítésére, fejlesztésére helyezi a hangsúlyt. A különféle egyéb eszközök – mint pl. adópolitika, segélyezés – megjelennek ugyan a dokumentumban, de súlyuk, szerepük kevésbé jelentős. A szolgáltatások esetében a hozzáférés fogalma kap központi szerepet. A hozzáféréseken egyfelől a kiépítettség (illetve annak hiányát), másfelől a rugalmas (a kliensek szükségleteinek megfelelő) nyitva tartást, (környezeti és kommunikációs) akadálymentességet értik a Memorandum megfogalmazói.

A Strukturális Alapok hatékony felhasználása a társadalmi befogadás érdekében

Mint tanulmányunkban korábban kifejtettük, a szociális ágazat fejlesztési lehetőségeinek többsége a Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program (HEF OP) intézkedései között található. Magyarország azonban akkor fogja tudni hatékonyan végrehajtani a Társadalmi Befogadásról szóló Közös Memorandumban kitűzött feladatokat, ha a Nemzeti Fejlesztési Terv által meghatározott Operatív Programoknak szinte mindegyikébe „becsempészi” a szociális dimenziót. A Memorandum magyar szövege alapján vélelmezhető, hogy a döntéshozói szinten megjelenő, szektorok szerinti elkülönülés nem kedvez ennek a folyamatnak. A foglalkoztatási, szociális és gyermekvédelmi problémákkal foglalkozó állami és nem-állami szervezeteknek, nagyoknak és kicsiknek egyaránt maguknak kell ráatalálniuk a helyi szintű együttműködés lehetőségeire.

A HEF OP mellett az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program 3.4-es intézkedése érdemel említést, amely a magyar falvak fejlesztéséhez nyújt támogatást. Ezen belül többfunkciós közösségi épületek létrehozásáról, játszóterek, közösségi terek felújításáról, falumegújítási tervekről van szó, amelyekben elsősorban a szociális ágazat feladata lenne, hogy érvényesítse a befogadási stratégiát. Ugyanebben az intézkedési pontban a 3.5. a LEADER+ program a társadalmi részvétel erősítését célozza a gazdaságfejlesztésben, valamint – általában – a helyi szintű közösségi részvételt. E feladatoknak a társadalmi befogadást elősegítő végrehajtása a közösségfejlesztők, illetve a közösségi szociális munkások részvétele nélkül szinte elképzelhetetlen. A Környezetvédelmi és Infrastruktúra

Operatív Program (KI OP) 1.6-os intézkedése lehetővé teszi szociális intézmények részére is a környezetbarát fűtés-rekonstrukciót és szigetelést.³

A Regionális Operatív Program (R OP) a fentieknél is tágabb teret nyújt a befogadási stratégia végrehajtására. A 2.2-es intézkedés a hátrányos helyzetű csoportok által lakott városrészek rehabilitációjára nyújt lehetőséget, és mint azt a továbbiakban, a külföldi példák bemutatásánál látni fogjuk, ez különösen hatékony módja a befogadási stratégiák érvényesítésének. Ugyanitt a 2.3-as intézkedés az általános iskolák és óvodák felújítására és korszerűsítésére nyújt forrásokat, ami azokban a falvakban válhat különösen fontossá, ahol más, napközbeni ellátásra nincs lehetőség. A R OP 3.1. intézkedése civil szervezetek és a közigazgatás közötti együttműködés forrásait igyekszik megteremteni. Ez jelentheti például szociális kerekasztalok, humán érdekképviseleti, illetve egyeztetési fórumok szervezését. Már említettük a 3.2-es intézkedést, amely a helyi foglalkoztatási kezdeményezéseket, valamint a szociális gazdasági kezdeményezéseket támogatja. Nem felejtkezhetünk meg a felsőoktatás és a civil szféra együttműködési lehetőségéről a befogadási stratégia végrehajtásában. Ez, a HEF OP már ismertetett intézkedései mellett, a R OP-ban is megjelenik, a 3.3-as intézkedésben.

Mint a fentiekben hangsúlyoztuk, a szociális területet érintő intézkedések *soha nem jelennek meg önmagukban*, minden esetben más területekhez kapcsolódnak. Tehát úgy a HEF OP, mint a többi operatív program intézkedéseinek végrehajtásánál (végső soron a pályázásnál és a projektek végrehajtásánál) szoros együttműködésre lesz (van) szükség a szociális terület és a foglalkoztatáspolitikával foglalkozó állami és nem-állami intézmények, az oktatási intézmények, a regionális fejlesztés különböző szervezetei, a vállalkozói szféra vagy például a környezetvédelemmel foglalkozó szervezetek között. Ezek sokszor a korábitól eltérő, tágabb spektrumú, innovatív elképzeléseket igényelnek, és olyan nyitottságot kívánnak meg a szociális szféra szereplői részéről, amelyre eddig nem „kényszerültek”.

A fenti forrásoknak a befogadási stratégia végrehajtásában való hatékony felhasználása érdekében mindenképpen célszerű lenne országszerte olyan, célzott képzési programokat szervezni, amelyek konkrét, kézzelfogható ismereteket nyújtanának a szociális területen dolgozó – a pályázástól sokszor még ma is idegenkedő – szakemberek számára. Célszerű lenne, ha már a képzések szervezése során gondolnának a szektorok közötti együttműködésre. Olyan workshop-jellegű modulokra gondolunk, amelyekben egy (akár fiktív) *pályázat kidolgozásában* együttműködnének a szociális szakemberek a regionális fejlesztéssel, környezetvédelemmel, foglalkoztatással és képzéssel foglalkozó, állami és nem-állami szervezetek szakembereivel.

A következő témákkal kapcsolatban mindenképpen szükséges volna képzéseket indítani:

- A Strukturális Alapok felhasználása a szociális területen

³ Herpainé Márkus Ágnes: Az egyes ágazati politikák területi összekapcsolódásai a humán erőforrás-fejlesztési politikában. Kapocs. 2004. 12. Megjelenés alatt.

- Tagállami példák a Strukturális Alapok felhasználására
- Az operatív programokon belül a szociális szakma lehetőségei
- Együttműködő team-ek létrehozása – országon belül és országhatáron átnyúlva
- Hogyan írjunk pályázatot? Mit vár el az Európai Unió a pályázóktól?
- Milyen nehézségek adódhatnak a projekt-időszakban?
- Mi az „értékelés”? Hogyan végezzük el saját projektünk értékelését?

Hatékony módja lenne az ismeretek átadásának, ha külföldi (korábban is EU-tagállam) országokból érkezhetnének hazánkba olyan szakemberek – elsősorban szociális munkások, pszichológusok, pedagógusok, munkaügyi tanácsadók –, akik a hazájukban részt vettek a társadalmi befogadást célzó projektekben. Rövid előadásban ismertethetnék a projektjüket, és a hallgatóság szabadon kérdezhetne ott. Nem valamiféle hosszú távú kiküldetésekre gondolunk, hanem legfeljebb pár hetes itt-tartózkodásra. A hazai szakembereknek azonban így is sokat jelentene a kézzelfogható példák bemutatása.

Jó példák, ötletadó projektek (melyeket közvetlenül, illetve a képzések során is fel lehet használni) születtek a korábbi EU-országokban, és itthon is. Az alábbiakban először egy olyan külföldi példát ismertetünk, amely rávilágít arra, hogy milyen széles együttműködésben gondolkodhat a szociális szakma akkor, amikor a Strukturális Alapokat kívánja igénybe venni a szegénység és kirekesztés oldásában.

Ugyanakkor Magyarországon is születtek a Strukturális Alapok fent ismertett prioritásainak megfelelő, jól hasznosítható projektek. Először jellemezzük és csoportosítjuk ezeket, majd bemutatunk közülük egyet, amelyet jellemzőnek találunk.

Külföldi példák

A másutt ismertetett⁴ külföldi példák között találunk számos – az Európai Szociális Alapból finanszírozott – oktatási, képzési programot, elsősorban hátrányos helyzetű fiatalok számára. Innovatív megoldásokat arra, hogyan lehet a tartósan munka nélkül lévő idősebb férfiakat ismét aktivizálni, ráadásul úgy, hogy az egyúttal a környezet védelmét is szolgálja. Olyan egészségügyi projektek is léteznek, amelyek beruházás-jellegűek, és így az Európai Regionális Fejlesztési Alap forrásaiból valósultak meg. Szintén az ERFA a forrása számos olyan projektnek, amelyek a rossz állapotú, gettósodó városrészek rehabilitációját összekötötték a szociális támogató szolgáltatások kiépítésével, illetve fejlesztésével.

A külföldi projektek csoportosítását elvégezhetjük egyfelől a forrás (alapvetően ESZA vagy ERFA) alapján, másfelől célcsoport szerint. Fi-

⁴ Herpainé Márkus Ágnes – Szikra Dorottya (2003): Mit és hogyan fejleszthetünk a szociális szférában az Európai Unió támogatásai segítségével? In: Kapocs 5.; Herpainé Márkus Ágnes – Szikra Dorottya (2003): Gyerekekre és családokra irányuló segítő munka – idehaza és az EU-ban. In: Kapocs 8.

gyelembé véve az ismertetett operatív programokban meghatározott lehetőségeket (összefésülve tehát a külföldi gyakorlatot a magyar NFT-vel), a következő kategóriákat alkottuk: szenvedélybetegek és pszichiátriai betegek integrációja, tartós munkanélküliek reintegrációja, fogyatékkal élők integrációja, elmaradott városrészek és vidéki települések komplex fejlesztési programjai, képzés és átképzés hátrányos helyzetű csoportoknak, szociális és egészségügyi intézmények infrastrukturális fejlesztése, gyermekjóléti szolgáltatások.⁵

Fontos megjegyezni, hogy komplex, a kategóriákon, illetve a megjelölt prioritásokon átnyúló projektekről van szó: éppen ebben rejlik sikerük titka. A magyar pályázóknak – a szociális területen is – éppen ezt a szektorokon és gondolkodásmódokon átívelő, a széles körű együttműködésen alapuló projekt-munkát kell megtanulniuk ahhoz, hogy sikerrel pályázzanak a Strukturális Alapok forrásaira, és sikerrel vegyenek részt a társadalmi befogadási stratégia megvalósításában.

Az alább ismertetett példák egymástól merőben eltérőek, de mindkető az Európai Strukturális Alapok támogatásával valósult meg, és működik ma is. Az első példát Portugáliából „importáltuk”. Portugália a csatlakozása idején a magyarországinál jóval fejletlenebb színtről indult. Elég itt csak a nyolcvanas években még komoly mértékű analfabetizmust említeni. Szociális ellátórendszere mind a mai napig hagy kívánnivalót maga után, így bizvást összevethető a hazai (sok területen fejlettebb) ellátásokkal. Az alább ismertetett példa egy állami nevelőintézettről szól, amelyben többek között egy szakmunkásképző is működik. Az intézmény költségvetését ma már szinte rutinszerűen ESZA-forrásból egészítik ki, tehát a folyamatos, megfelelő színvonalú képzést és ellátást biztosítják az EU segítségével.

A másik példa pedig azért állhat közel hozzánk, mert Ausztriából, Bécsből származik, és a kisebbségek helyzetének javítását szolgálja, még-hozzá úgy, hogy az érintettek egyenrangú félként irányították az eseményeket már a pályázat megtervezésének kezdete óta. Az eseményeknek nem passzív befogadói, hanem aktív részesei és alakítói lettek a „Kisebbségek piaca” megalkotói.

Veszélyeztetett fiatalok képzése Portóban⁶ az Európai Szociális Alap támogatásával

A *Henrik infáns Vendéglátó-ipari Szakmunkásképző Intézetet* 1990-ben az észak-kelet portugáliai *Izedában* alapították, majd öt évvel később áthelyezték Portóba, ahol most egy impozáns kastélyban kapott helyet. 2000-ig magánalapítványként, azóta önálló állami intézményként működik. Felettes szervei az Oktatási Minisztérium és az Igazságügyi Minisztérium. Épületét az ez utóbbiban működő *Társadalmi Reintegrációs Intézettől*⁷

⁵ A projektek teljes felsorolását és leírását lásd: Szikra Dorottya: Az Európai Unió támogatási gyakorlata – tagállami példák a szociális és a gyermekvédelmi terület fejlesztésére. Kézirat. ESZCSM, Stratégiai Önálló Osztály. Budapest, 2003. (www.eszcsm.hu)

⁶ Köszönet Rasztoovich Emesének a helyszínen szerzett információkért.

⁷ *Institute of Social Reintegration (IRS)*.

kapta. Az Európai Szociális Alap a kezdetektől finanszírozza a képző intézmény bizonyos tevékenységeit.

Az iskola félig zárt intézmény. Elsősorban olyan gyerekeknek nyújt általános iskolai oktatást, szakmai képzést és személyes tanácsadást, akik a Társadalmi Reintegrációs Intézet ún. nevelési központjaiban (nevelőintézeteiben), vagy egyéb szociális intézményekben laknak. Ezek a fiatalok többszörösen hátrányos helyzetűek: a legtöbb esetben nincsenek jelen a szüleik, sok köztük az elhagyott gyermek, illetve többen vannak olyanok, akik bűncselekmények miatt kerültek intézeti felügyelet alá. A szakmunkásképző intézet ugyanakkor „kívülről” is fogad diákokat, bár ők kisebbségben vannak.

Fő profiljuk az alapszintű pincérképzés. Ennél magasabb szint a szakács-, illetve a cukrász-, valamint a felszolgáló- és a bárpultos-képzés, ami az általános iskolai rendszer második szintjének elvégzése után következhet. A legmagasabb szintű képzés a hazai szakközépiskolai szintnek felel meg. A tanulók száma 2003-ban 120 volt, ebből 38 fő vett részt a szakközépiskolai képzésben.

Mivel az itt tanulókat a sikertelen iskolai előélet, az instabil és deviáns magatartásformák és a hátrányos szociális helyzet jellemzi, képzésükhöz alternatív módszereket használnak a pedagógusok. A szakmai képzés lehetőséget ad a gyerekek számára a munkaerőpiacba való beilleszkedésre, annál is inkább, mert a portugál Statisztikai Hivatal szerint a vendéglátóipar a helyi gazdaságnak az egyik, egyértelműen növekedést mutató szektora.

Az intézmény egy sor állami, önkormányzati és egészségügyi intézménnyel dolgozik együtt. Legfontosabb kapcsolata a szintén a Társadalmi Reintegrációs Intézet felügyelete alá tartozó *Szent Antal Nevelőintézet*, amellyel osztoznak a 17. századi épületen.

Az iskolán kívüli gyakorlatot vendéglátóipari egységekkel és egyesületekkel aláírt szerződések keretein belül biztosítják. Ezek a gyakorlatok az esetek nagy részében a konkrét elhelyezkedést is garantálják.

Az osztályfőnökök folyamatos kapcsolatot tartanak fenn az érintett intézetek nevelőivel, és minden tanulóról egyéni dossziét vezetnek. Az iskola tanácsadó testülete havonta ülészik, ahol a nevelők, a tanárok, a diákok és az önkormányzat képviselői mellett jelen van a Társadalmi Reintegrációs Intézet is.

Az iskola keretein belül a tanulók alapvető egészségügyi vizsgálatát is elvégzik. Kapnak hepatitis-oltást, és rendszeres tuberkulózis-vizsgálaton esnek át.

Témánk szempontjából fontos, hogy a tanulók *havi 100 eurós támogatásban részesülnek*, aminek fedezetét az Európai Szociális Alap biztosítja. Ez az összeg kizárólag a tanulót illeti meg, sokszor a szülők sem értesülnek arról, hogy a gyerek kézhez vette az összeget.

Az iskola a portugál PRODEP-programon keresztül pályázik az Európai Szociális Alaphoz. (A PRODEP a képzésre és a fiatalok integrációjára szolgáló európai uniós pénzek országos elosztását végzi.) Évente kell pályázatot benyújtani, egyet az alap- és szakmunkás-szintű képzésre, egy másik pályázatot pedig a szakközép-iskolai szintű képzésre. A pályázati rendszerrel kapcsolatos gond, hogy az nincs összhangban az is-

kolai naptárral. Ezért nem lehet előre tudni, hány új osztály indítására lesz lehetőség, illetve fedezet nélkül kell elindítani az új osztályokat. (Ez történt a 2002/2003-as tanévben.)

Az első és a második szintű szakképzést az ESZA 75 százalékban finanszírozza. A fennmaradó részt fele-fele arányban az Oktatási és az Igazságügyi Minisztérium adja. A harmadik szintnél az arány a következő: 57 százalék ESZA és 42 százalék állami hozzájárulás. Jellemző, hogy az ESZA-tól igényelt pénznél (a benyújtott pályázaton megjelölt összegnél) mindig kevesebbet kapnak. Évek óta pályáznak egy szociális munkás és egy pszichológus bérére, de erre eddig nem kaptak támogatást egyik forrásból sem.

Kisebbségek piaca Ausztriában⁸ az Európai Regionális Fejlesztési Alap támogatásával

Ausztriában, csakúgy, mint a többi európai országban, a bevándorló kisebbségek gyakran a nagyvárosokban koncentrálódnak. A diszkrimináció és a rasszizmus következtében ezek a csoportok itt gyakran a többségi társadalom peremére kerülnek. A bécsi Gürtel negyedben a helyi piacot (*Yppenplatz*) az URBAN-program segítségével úgy újították fel, hogy az most az etnikai kisebbségek tradicionális élelmiszereit árusító vonzó piacterré vált. A piac felújítását az érdekeltek részvételével tervezték meg, ezzel is segítve a betelepültek integrációját.

A piac ma olyan turisták vonzó célpontjává vált, akik egyébként nem látogattak volna el Bécs szegényebb negyedeibe. A vásárlókat pedig arra ösztönzi, hogy a hosszadalmas autózást mellőzve, a városzéli bevásárló-központok helyett a közeli boltokban szerezzék be a friss élelmiszert. Így a környezet kevésbé károsodik, és egyúttal az egyébként hátrányban lévő helyi gazdaság bevételre tesz szert.

De nem csupán a piac kelt új életre. A „Reálisan Tervezzünk!”⁹ nevű kezdeményezés nyomán Ausztriában egy, még újszerű folyamat indult el.. A piac felújításával kapcsolatos döntésekben a helyi közösség számos csoportja vett részt. Nyilvános üléseken választották meg a munkacsoportban részt vevő üzletembereket és magánszemélyeket. A nagybani kereskedőket is magában foglaló csoport 35 tagot számlált. Összesen nyolcszor találkoztak a piacot tervező mérnökkel, hogy újra és újra módosítsák az elkészült tervet. A végső megoldást konszenzussal fogadták el a résztvevők.

Ausztriában minden bizonnyal ez volt az első alkalom, amikor a társadalom peremén élő csoportokat is olyan jogosítvánnyal ruházták fel, hogy érdemben beleszólhattak környezetük alakításába. A kezdeményezés nyomán létrejött a helyi piaci kereskedők egyesülete.

A bevándorlók célzott megsegítése mellett az URBAN-program több kisebb, helyi projektet is támogat. Ezek mind az olyan „társadalmilag

⁸ Österreich. Giving the local market a facelift.
Forrás: www.europa.int/comm/regional_policy

⁹ „Planning for Real”.

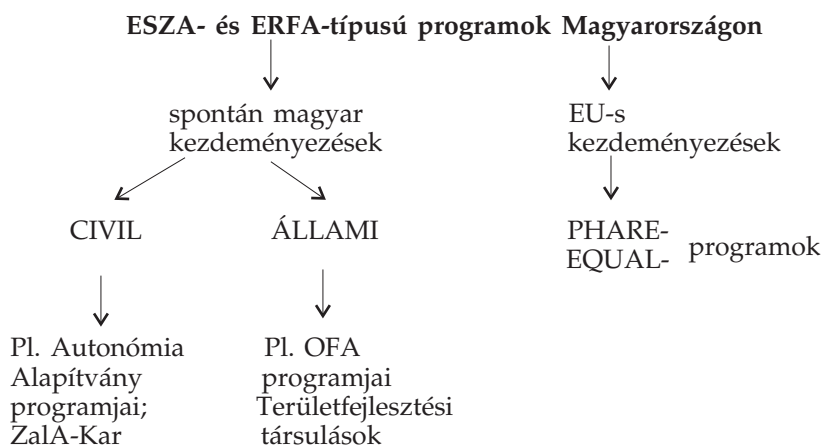
gyenge” csoportokat támogatják, mint a fiatal korosztály vagy az idősek. A lakhatással kapcsolatos tanácsadástól kezdve a képzési és álláslehetőségeken keresztül sok kérdéssel kapcsolatban kaphatnak tájékoztatást a helyben lakók.

A piac felújítása csakhamar befejeződik, és nemsokára egy új rekreációs létesítményt is megnyitnak. Mivel ez utóbbi a piac közelében van, várható, hogy még több látogatót fogadhatnak ebben a városrészben.

Magyar tapasztalatok

Lehetetlen volna mindazon programokat, projekteket bemutatni, amelyek Magyarországon a rendszerváltás óta a szociális területen megvalósultak, és amelyeket ma „ESZA-típusúnak” vagy „ERFA-típusúnak” nevezhetnénk.¹⁰ A fenti kifejezések ugyanis nem jelentenek mást, mint hogy az adott programok az Európai Szociális Alap, illetve az Európai Regionális Fejlesztési Alap – dolgozatunk elején ismertetett – célkitűzéseinek, eszköztárájának megfelelően valósultak meg.¹¹

A Magyarországon megvalósult és ilyen jelzővel illelhető programokat két részre lehet osztani: az egyik csoport az olyan hazai kezdeményezéseké, amelyeknek eleinte semmi közük nem volt az Európai Unióhoz, és mégis ilyen „típusú” programokat hoztak létre. A másik csoport az Európai Unió tudatos beavatkozásának folyamányaként a szociális és a területfejlesztési ágazatban megvalósult programok összessége, amelyek természetesen tudatosan alkalmazkodtak az Unió belső szabályaihoz, célkitűzéseikhez.

10 Az itt ismertetettekhez hasonló projektekről lehet olvasni: Szikra Dorottya: A Strukturális Alapok fogadásának előkészítése Magyarországon. „ESZA-típusú” és „ERFA-típusú” programok a szociális és a gyermekvédelmi területen. Sikeres példák a hazai PHARE-, EQUAL- és OFA-programokra. Tanulmány az ESZCSM Stratégiai Önálló Osztálya számára. Kézirat. Budapest, 2003. www.eszcsm.hu

11 Az általános szóhasználat mellett természetesen létezik az Európai Unió saját feltételrendszerére, amely alapján hivatalosan „ESZA-típusúvá” nyilvánít programokat. Ez történt például az OFA egyes programjai esetében.

Az első csoport tagjait a következőképpen jellemezhetjük: Ezek a programok eleinte *spontán módon*, a hazai társadalmi problémákra adott válaszként jelentek meg, és semmiféle tudatos kötődésük nem volt az Európai Unióhoz, annak irányelveihez. Az EU-hoz eleinte nem kötődő, most mégis „EU-kompatibilis” programok részint állami kezdeményezésre, részint a nonprofit, illetve a civil szektor önszerveződő folyamatai révén valósulhattak meg.

Az ESZA-típusú, államilag finanszírozott programok tipikus példája az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány és Kht. (OFA) több mint tíz éves tevékenységének java része, amelyet a hazai munkanélküliség, illetve az egyes társadalmi csoportoknak a munkaerőpiacról való kiszorulása hívott életre. A tudatosan állami kötődés nélkül létrehozott és fenntartott nonprofit szervezetek ilyen tevékenységére példa az Autonómia Alapítvány, amelynek programjai ma már részben „ESZA-típusúnak” nevezhetők, holott magához az Európai Szociális Alaphoz semmi közük nincsen. ERFA-típusú állami kezdeményezés a területfejlesztési társulások létrehozásának ösztönzése, és ERFA-típusú, nem-állami tevékenységet folytat több mint tíz éve a Zala-Kar vagy a Csereháti Településszövetség. Ezekben az esetekben egyszerűen arról van szó, hogy hazai szervezetek (államiak és nem-államiak egyaránt) hasonló kihívásokra hasonló irányban keresték a választ, mint az Európai Unió tagországai.

A második csoport a PHARE-programok (illetve más, itt nem vizsgált uniós kezdeményezések) csoportja. A PHARE-programot az Unió eleinte Lengyelország és Magyarország gazdasági és politikai átalakulásának elősegítésére hozta létre, később azonban a volt keleti blokk többi országára is kiterjesztették. A szociális területen megvalósult PHARE-programok az állam és a nonprofit szektor együttműködését, az alapvető (de hiányzó) intézményrendszerek felállítását, később pedig innovatív kezdeményezéseket támogattak. Ezek a PHARE-programok szinte kivétel nélkül tartalmaztak ESZA-jellegű elemeket, de a kifejezetten az Európai Szociális Alap fogadására való előkészülést támogató ESZA-típusú programok az utóbbi években (jellemzően 1999-től) sokasodtak meg.

ESZA-típusú PHARE-programok (amelyek a szociális területet közvetlenül is érintették) az utóbbi években a következők voltak:

- HU-99.04.01: „A halmozottan hátrányos helyzetű, elsősorban roma fiatalok társadalmi beilleszkedésének támogatása”
- HU-00.08.02: „A képzésből a munka világába történő átmenet támogatása”
- HU-00.08.03: „Halmozottan hátrányos helyzetű lakosságcsoportok foglalkoztathatósága és tartós foglalkoztatása”
- HU-01.01.01: „A halmozottan hátrányos helyzetű, elsősorban roma fiatalok társadalmi beilleszkedésének támogatása” program 5. alprogramjaként megvalósuló EQUAL-program
- HU-01.04.02: „Nők munkaerő-piaci reintegrációja”
- HU-01.05.02: „A foglalkoztatási rehabilitáció eszköztárának rendszerszerű fejlesztése
- HU-02-01.04: „Küzdelem a munka világából történő kirekesztődés ellen”.

Az alábbiakban egy PHARE-program keretében megvalósuló projektet mutatunk be. A „Nők munkaerő-piaci reintegrációja” című program a következő célt tűzte ki maga elé: úgy szeretne nőket visszavezetni a munkaerőpiacra, hogy a munkába állók hozzájáruljanak további munkanélküli vagy más okból inaktív nők munkavállalásához. Olyan projekteket támogattak tehát, ahol a nők otthoni munkájával kapcsolatos terheit tudták enyhíteni a projekt keretében foglalkoztatottak. A számos kitűnő projekt közül egy olyat választottunk, amelyben közösségi szociális munkások kistelepüléseken, tanyákon élő nőket igyekeznek bevonni a társadalmi vérkeringésbe.

*A Felső-Kiskunsági Községi Munkások Egyesülete projektje*¹²

A támogatásból megvalósuló „Napsugár Jóléti Szolgálat” a dél-alföldi régióban, *Kunszentmiklós, Kunadacs* (tanyabokor), *Kunpeszér, Tass* községekben működik. A pályázaton kért összeg, amely megegyezik a megnyert összeggel, 220 554 euró (57 millió 344 040 HUF)¹³, ami a projekt teljes költségvetésének 90 százaléka.

A projekt elsődleges célja a Felső-Kiskunságban élő nők munkaerő-piaci integrációját, foglalkoztathatóságát segítő szolgáltatások bevezetése. Ennek érdekében az említett négy településen a *kisgyermek napközbeni és szüniidei ellátásának, családi napközi beindításának, valamint az idősek házi gondozásának és közösségi ellátásának* megoldását határozták el. A projekt egyik innovatív eleme a „*közösségi mosoda*” beindítása, amely az idősek, valamint a falvakban élő rászoruló háziasszonyok életét könnyíti meg.

Az elsődleges célcsoport a pályázati kiírásnak megfelelően a gyesről, gyedről, főállású anyaságból a munkaerőpiacra visszatérni kívánó nők, valamint a 40 év feletti munkanélküli nők, akik a fenti településeken élnek.

A pályázatban szereplő, részletes munkaerő-piaci felmérésből kitűnik, hogy a kistérségben a rendszerváltás során megszűntek, és azóta sincsenek a környéken nagyobb vállalatok vagy gyárak. Ezért *ma „a legnagyobb munkáltatók az önkormányzatok”*.¹⁴ A rugalmas, illetve részmunkaidős foglalkoztatás szinte egyáltalán nincs jelen. A térség munkaerőfelvevő képessége alacsony, és jellemző, hogy a munkáltatók igénye „*korlátozódik a betanított munkaerőre*”.

A munkanélküli nők többsége alacsony iskolai végzettséggel rendelkezik, és ez itt is, csakúgy, mint az ország más pontjain, egyéb szociális hátrányokkal párosul. „*Az érintett nők nem szívesen vállalnak több műszakos, a térségen kívüli munkát. Főként a családi háztartásban dolgoznak, és idényjellegű munkát végeznek a mezőgazdaságban.*”¹⁵ A munkáltatók a fiatalabb korosztályt preferálják, mert úgy gondolják, hogy ők nagyobb teljesítményre

12 Külön köszönet Mészáros Zsuzsának az értékes információkért.

13 260 HUF/1 euró árfolyamon.

14 Nők munkaerő-piaci reintegrációja. Pályázati űrlap. PHARE HU0104-02. Felső Kiskunsági Községi Munkások Egyesülete. Szerződő hatóság, Államháztartási Hivatal Központi Pénzügyi és Szerződéskezelő Egysége. p. 6.

15 Uo. p.6.

képesek. A képzetlenség mellett a nők *mentális problémái* is megnehezítik a munkaerőpiacra való visszatérésüket. A felmérés tanúsága szerint különösen a 40 feletti nőkre jellemző, hogy lemondanak a reményről, nem hisznek abban, hogy valaha is értelmes munkát fognak végezni. Mint elmondták, „*az otthon végzett munkát sem maguk, sem környezetük nem értékeli mint értékteremtő tevékenységet*”¹⁶.

A gyermekgondozásból visszakerülő nők legnagyobb gondja, hogy a kisgyermek miatt nem szívesen fogadják őket a munkáltatók, hiszen a gyereket időben el kell hozni az óvodából, és időnként betegszabadságra kell menniük. „*Mivel nincs olyan szolgáltatás a környéken, amely biztonságos lehetőséget teremtene a gyermekeknek a délutáni, esetleg esti elhelyezésére (rugalmas időbeosztással), ezért nem is tudnak munkát vállalni.*”¹⁷ Szívesen végeznének otthoni munkát, akár önfoglalkoztatás keretében, de nem tudják, ez ügyben hová forduljanak.

Az alább ismertetett képzésekre a kiválasztási folyamat után került sor. A programban való részvételre a négy községből összesen 100 nő jelentkezett. A kiválasztás szempontja egyrészt az volt, hogy minimális képzettséggel rendelkezzen az illető, másrészt, hogy motivált legyen a munkavállalásra. Ennek egyfelől az lett a következménye, hogy *a leginkább rászoruló kimaradtak a projektből*, másrészt pedig az, hogy – mint a projekt vezetője elmondta – *csak nagy nehézségek árán sikerült a projekthez minimálisan szükséges 40 főt „összeszedni”*. A környéken lakó munkanélküli nők jó részének ugyanis még általános iskolai végzettsége sincs, mások pedig annyira elfásultak, hogy nehezen képzelhető el, hogy újra munkába álljanak.

A végül kiválasztott 40 főből 10 rokkantnyugdíjas (ők 40 év felettek), a többiek vegyes, de többnyire alacsony végzettséggel rendelkező, főként fiatal nők. A képzési támogatásnak is köszönhető, hogy a képzésekre többen jelentkeztek, mint azt eredetileg kalkuláltak.

Az első a foglalkoztathatóság javítását célzó, „*motivációs*” képzés, amelyet két csoportban bonyolítottak le. Ez egy kötelező képzés mind a 40 fő számára, és személyiségfejlesztésből, kommunikációs tréningből, konfliktuskezelési gyakorlatokból, valamint álláskereső tréningből áll. A képzőket a dán partnerszervezet képezte ki a „*képzők képzőjén*”.

Ezt követte a *vállalkozásvezetési képzés*, amelyet 2003 augusztusában tartották a kiválasztott 20 fő részvételével.

Családi napközi üzemeltetésére felkészítő képzés: A 10 napos, választható képzést 5 fő részére tervezték, de végül 20-an jöttek el. Ezt a képzést a székesfehérvári *Csemete Alapítvány* tartotta. A résztvevők és a sikeresen vizsgázók tanúsítványt kaptak, amely családi napközi vezetésére jogosítja őket.

Közösségi munkára való felkészítés. Kunszentmiklóson és Kunbáonyban 15 fő részvételével rendezik meg az összesen 20 napos képzést, amelynek végén tanúsítványt kapnak a résztvevők, és információt kaphatnak arról, hogy hol tanulhatnak tovább a témában.

A képzéseken a résztvevők útiköltség-térítést, illetve képzési támoga-

16 Uo. p8.

17 Uo. p8.

tást kapnak, ami 2900 Ft/nap. A projekt vezetőjének sikerült a helyi önkormányzatokkal megállapodnia abban, hogy az a személy, aki részesül a képzési támogatásban, nem veszíti el a szociális segélyre való jogosultságát. A munkanélküli járadékban részesülők azonban nem kaphatják meg a képzési támogatást, mivel az járulékos és adóköteles jövedelem, amely megbízási jogviszony alapján jön létre. A projekt vezetője szerint nehézséget okoz, hogy a képzési támogatást szinte minden egyes személy esetében másként kell intézni, hiszen pl. a rokkantnyugdíjasoknál nem vonnak nyugdíjjáradékot, a gyeseen lévőknél ismét más a helyzet.

A „kísérleti projekt” végrehajtására a képzések során kiválasztottak 10 személyt, akik az idősek házi ellátását és gondozását, a gyermekek napközbeni és szünidei felügyeletét valamint a mosodai szolgáltatást fogják ellátni. A „kísérleti projekt” egy olyan, *fenntartható vállalkozás* indítása, amelyben a projekt célcsoportja dolgozik, megkönnyítve a szolgáltatással a többi hasonló helyzetben lévő nőnek a munkábaállást.

A vállalkozás vezetését szintén az érintettek közül választják ki: 2 fő csoportvezetői feladatot fog ellátni, egy személy pedig „kísérleti projekt-vezetőként” irányítja majd a vállalkozást.

A képzéseket kiegészíti az ún. mentori szolgáltatás, valamint a gazdasági és jogi tanácsadás. Ez utóbbit a célcsoport és a projekt menedzsmentje is igénybe veheti.

A mentori szolgáltatás hasonló a munkaerő-piaci mentorok munkájához, azzal a különbséggel, hogy a projektben alkalmazott főállású mentor (aki 2003 novemberétől lépett munkába) az elhelyezkedés segítése mellett közösségi munkát is fog végezni. Leginkább a kunadacsi tanyabokorban élőknek van szükségük arra, hogy valaki rávezesse őket a közös program szervezésére, a helyi problémákról való közös gondolkodásra.

A november 1-jétől induló kísérleti projekt fő elemei:

Családi napközi: Kettő Kunszentmiklóson, egy pedig Kunadacson fog működni.

Idősek házi gondozása: A felsorolt falvakban és tanyákon a ház körüli teendők ellátása, bevásárlás, kisebb renoválások. Elképzelhető, hogy ezt a szolgáltatást a későbbiekben *házi betegápolással* is kiegészítik.

Idősek Közösségi Helyisége: A kunadacsi tanyabokorban működik egy Idősek Klubja, és van igény arra, hogy napközben is nyitva tartson. Mivel az önkormányzat ezt saját erőforrásaiból nem akarja megvalósítani, a PHARE-támogatást arra használják fel, hogy kísérletképpen olyan közösségi helyiséget alakítsanak ki, ahová napközben is betérhetnek az idősek, és ahol különböző programok várják őket. Ha a kísérlet beválik, akkor az önkormányzatot könnyebben meg lehet győzni arról, hogy megkezdje az idősek napközijének működtetését.

Iskolai napközi: Tass községben az iskolában nem működik napközi, de az igényfelmérés szerint szükség lenne rá. Ezért a projekt vezetője a helyi iskolával megállapodott abban, hogy egy érettségizett, korábban iskolai asszisztensként dolgozó nő megkezdene a napközi vezetését, természetesen a projekt alkalmazásában.

Nyári napközi: A tassi iskolai napközi nyáron is nyitva tartana, ezzel segítve a nők munkábaállását, illetve folyamatos munkavégzését.

Minden szolgáltatás esetében írásos megállapodás született arról,

hogy a program lejártá utáni évben az önkormányzat finanszírozza a szolgáltatás működését.

A tervezett szolgáltatásokhoz a helyiségeket többnyire a helyi önkormányzatok biztosítják. Ezek azonban felújításra szorulnak, amelyet a projekt előkészítő szakaszában (első 6 hónap) végeznek el. A helyiségek *berendezését* szintén a projekt költségvetéséből finanszírozzák. A mosodához egy mosó- és egy szárítógépet szereztek be, az idősek gondozásához és a szennyes ruha begyűjtéséhez pedig vásároltak egy motorkerékpárt.

Összegzés

A magyar projektek felmérése – melyekből ez a tanulmány csupán egyet ismertet – azt mutatta, hogy szép számban léteznek ESZA- és ERFA-típusú, az Európai Unió elvárásának a legteljesebb mértékben megfelelő, a kirekesztés megakadályozását célzó magyar tapasztalatok. A Strukturális Alapok teljes rendelkezésre álló összegének „felszívásához” azonban mindez – előreláthatóan – kevés lesz. Ezért javasoltuk a projekt-ismertetések bevezetőjében egy komplex képzési program kidolgozását, amely egyrészt megosztaná az eddigi magyar és külföldi tapasztalatokat egy eddigénél szélesebb körben, másrészt pedig megvalósítaná a különböző (sokszor egymástól merőben eltérő logikával működő) szakterületek együttműködését.

A szociális szakemberek előtt álló egyik legfőbb kihívás, hogy megértsék a Strukturális Alapok azon logikáját, ami az EU mint gazdasági közösség lényegét érinti: Úgy kell fejleszteni a szociális területet, hogy az *mindig szolgálja a fokozódó foglalkoztatottságot*, és ezzel a gazdasági fejlődést. A *gazdasági fejlődés* az EU fő prioritása, tetszik, nem tetszik, minden egyebet, így a beillesztés politikáját (ill. a kirekesztés elleni küzdelmet) is csak ez után, illetve ezt figyelembe véve kell megvalósítani.

Az (általános) egészségügyi, szociális, jóléti vagy ezekkel összefüggő egyéb gondozási-szolgáltatási rendszerek fejlesztését szolgáló intézkedéseket a Strukturális Alapok nem támogatják *pusztán az illetén voltak miatt*. E területek egyes tevékenységei azonban annyiban mégis jogosultak lehetnek támogatásra, amennyiben olyan intézkedések szerves részét képezik, amelyek közvetlenül hozzájárulnak a *munkanélküliség* kezeléséhez, a munkaerőpiacra jutás egyenlőbb esélyeit növelő *oktatási és képzési* programokhoz vagy a *humán erőforrások* fejlesztéséhez, a *regionális politika* megvalósításához. A szociális ágazat szempontjából külön is fel kell hívni a figyelmet egyrészt a foglalkoztatást, a foglalkoztathatóságot segítő, a foglalkoztatási rehabilitációt szolgáló megoldásokra, másrészt a különféle foglalkoztatási vagy képzési intézkedésekhez kapcsolódó, ezeket kiegészítő (kísérő) szolgáltatásokra, személyre szabott segítségnyújtásra.

A Magyar Kormány és az EU-Bizottság által közösen készített, Társadalmi Befogadásról szóló Memorandumban megjelenő problémák, valamint (szakmapolitikai) eszközök jelentős része a szolgáltatásokhoz, illetve a bürokratikus szabályozásokhoz köthető. A kirekesztés elleni küzdelem magyar stratégiája a szolgáltatások erősítésére, fejlesztésére helyezi a hangsúlyt, a különféle egyéb eszközök – mint pl. adópolitika, segít-

lyezés – megjelennek ugyan a dokumentumban, de súlyuk, szerepük nem hangsúlyos. A szolgáltatások esetében a hozzáférés fogalma kap központi szerepet. Ez nagyon „szerencsés” helyzetet eredményez(ett) a Strukturális Alapokhoz való kapcsolhatóság szempontjából – hiszen e támogatások a szolgáltatásokhoz kapcsolva járulnak hozzá a hazai fejlesztésekhez.

Tanulmányunkban kifejtettük, hogy Magyarország akkor fogja tudni hatékonyan végrehajtani a Társadalmi Befogadásról szóló Közös Memorandumban foglaltakat, ha a Nemzeti Fejlesztési Terv által meghatározott Operatív Programok szinte mindegyikébe „becsempészi” a szociális dimenziót. A Memorandum magyar szövege alapján vélelmezhető, hogy a döntéshozói szinten megjelenő szektoriális elkülönülés nem kedvez ennek a folyamatnak. A foglalkoztatási, szociális és gyermekvédelmi problémákkal foglalkozó állami és nem-állami szervezeteknek, nagyoknak és kicsiknek egyaránt maguknak kell rátalálniuk a helyi szintű együttműködés lehetőségeire.

Irodalomjegyzék

- Gergő Zsuzsanna – Szilágyi István (2002): Gazdasági-Szociális Kohézió és Strukturális Politika az Európai Unióban, Veszprémi Egyetem Társadalomtudományok és Európai Tanulmányok Tanszék.
- Herpainé Márkus Ágnes – Szikra Dorottya (2003): Mit és hogyan fejleszthetünk a szociális szférában az Európai Unió támogatásai segítségével? In: Kapocs 5.
- Herpainé Márkus Ágnes – Szikra Dorottya (2003): Gyerekekre és családokra irányuló segítő munka – idehaza és az EU-ban. In: Kapocs 8.
- Oross Jolán (2003): Az európai Strukturális Alapokról és a szociális terület lehetőségeiről a Nemzeti Fejlesztési Tervben In: Kapocs. Dr. Pongrácz László (szerk.) (2002): Tíz év a foglalkoztatáspolitikai szolgálatában. Jubileumi évkönyv. 1992–2002. OFA Közalapítvány, Budapest.
- Sziklai István (2003): „Az üveghegyen túl...” - avagy az Európai Unió szociálpolitikai együttműködése, különös tekintettel a szegénység és társadalmi kirekesztés elleni küzdelemről szóló célkitűzésre, valamint a magyar rendszerváltozás szociálpolitikai gyakorlatának összevetése, a szociális szolgáltatások elemzésén keresztül, ELTE, PhD disszertáció.
- Szikra Dorottya (2003): Az Európai Unió támogatási gyakorlata – tagállami példák a szociális és a gyermekvédelmi terület fejlesztésére. Kézirat. ESZCSM, Stratégiai Önálló Osztály. Budapest.
- Szikra Dorottya (2003): A Strukturális Alapok fogadásának előkészítése Magyarországon. „ESZA-típusú” és „ERFA-típusú” programok a szociális és a gyermekvédelmi területen. Sikeres példák a hazai PHARE-, EQUAL- és OFA-programokra. Tanulmány az ESZCSM Stratégiai Önálló Osztálya számára. Kézirat. Budapest